

DR. HORVÁTH ÁGNES¹
**EGY MOZART-KORTÁRS MAGYARORSZÁGI KISMESTER,
JOSEPH BENGRÁF ÚJRA FELFEDEZETT MISÉJE AZ
ESZTERGOMI BAZILIKA KOTTATÁRÁBÓL**

2023 szeptemberében a Magyar Művészeti Akadémia Ösztöndíjprogramjának köszönhetően lehetőséget kaptam arra, hogy az esztergomi bazilika történeti kottatárát feltárjam, kéziratok anyagából tematikus katalógust készítek. Vállalásaim között szerepelt az is, hogy az arra alkalmas zeneművekből modern kottagrafikájú változatot készítek.²

Bengráf József (1745–1791) pesti karnagy, zeneszerző a 18. század második felének egyik legjelentősebb hazai komponistájaként ismert.³ Mindmáig csupán világi művei – magyaros, verbunkos stílusban komponált táncai, vonósnégyesei – alapján tartotta számon a zenetudomány, holott templomi karnagyi állásából kifolyólag főként egyházi műveket alkotott. A mintegy 30 mise és kisebb egyházi művek nagy része sajnálatos módon elveszett, vagy lappang. Miséinek egyharmada maradt fenn (részben töredékesen), és még egy sem jelent meg modern kiadásban. Egyházi műveinek feldolgozása fontos és időszerű feladat, hiszen a 18-19. század magyarországi egyházzenei alkotásainak nagy része a mai napig feltáratlan, holott e korpusz nemcsak számszerűleg, hanem tartalmában is tekintélyes értéket képvisel.⁴ E célkitűzés megvalósításán munkálkodik a 2021-ben megalapított Haydneum is.

Bengráfot a *Musicalia Danubiana* sorozatban kiadott hat vonósnégyese alapján magasfokú mesterségbeli tudással rendelkező, a bécsi klasszika zenei nyelvért magabiztosan, jó ízléssel kezelő zeneszerzőnek ismerjük (Sas, 1986).

Az esztergomi bazilika kottatárában megtalált F-dúr hangnemű miséjének autográf partitúrája és teljes szólamanyaga csak itt lelhető fel. A mise 1778-ban keletkezett, és egészen a 19. század közepéig műsoron tartották a pesti főtemplomban, ahol Bengráf 1784 és 1791 között volt regens chori. Az évközi

¹ A szerző a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tudományos munkatársa és az ELTE BTK Művészetközvetítő és Zenei Intézetének oktatója.

² A kutatás és a cikk az MMA Művészeti Ösztöndíjának támogatásával készült.

³ Pesti főtemplomi működéséről lásd részletesebben: Rennerné, 1994 és Horváth, 2012.

⁴ Bárdos Kornél várostörténeti monográfiáiban tájékozódhatunk főbb vidéki városaink főtemplomainak tematikus katalógusairól (főként Vavrincez Veronika zenetudós munkájának köszönhetően), a kottaanyagból pedig a *Musicalia Danubiana* sorozatban került kiadásra néhány jelentősebb mű (Istvánffy Benedek és Valentin Deppisch alkotásai).

vasárnapokra, használati zenének szánt mise a missa brevisnek hagyományos apparátusát követi: a négyszólamú kórust Kirchentrio kíséri (két hegedű és continuo-csoport). Zenei szövege a gáláns stílus mutatós reprezentánsa könnyen énekelhető dallamaival, periodikusan tagolt frázisaival, egyszerű harmóniáival. A kórus többnyire homofon tömbjét a zenekari szólamok concertálása, összekötő elemei, díszítő figurációi, a Reutter-féle "rohanó hegedűk" mozgalmassága és apró imitációk teszik változatossá.

The image shows a handwritten musical score for a Kyrie. The title "Kyrie" is written at the top right. The score is for a Kyrie eleison, marked "Andante". It features seven staves: Violino Primo, Violino Secondo, Canto, Alto, Tenore, Basso, and Organo. The lyrics "Kyrie eleison" are written below the vocal staves. The score is written in a clear, legible hand, with various musical notations including notes, rests, and dynamics.

1. kép: Bengráf József miséjének első oldala – autográf kézirat partitúra

A missa brevis műfajának megfelelően a hosszabb szövegű tételek egybekomponáltak, (Gloria, Credo) nincs zenei alosztásuk. Énekes szólólistákat alkalmaz ugyan Bengráf (a Credo és az Agnus Dei tételben), megszólalásuk azonban 2–4 ütemre korlátozódik, és zenei anyaguk nem kíván különösebb énektudást, belesimul a kórus zenei szövetébe, feltehetően a korabeli kórusénekesek szólaltatták meg.

A tételek formai szempontból változatosak, két- és háromtagúság, szonátaforma, szonátarondó is előfordul. Közös bennük, hogy átszövi őket a korra jellemző szonáta-elv (például a háromtagú Kyrie szonáta-elemekkel formált). Bengráf gyakran él a formai elízió eszközével, amellyel gördülékenyebbé teszi a zenei folyamatot. A tételek hosszúsága és tempóválasztása megfelel a missa brevis komponálási hagyományának.

A rövid, mindössze 49 ütemből álló nyitó Kyrie tétel hangneme szokatlan a kor gyakorlatában. Nem a mise alaphangnemében, F-dúrban íródott, hanem a párhuzamos d-mollban. Zenei anyaga egyszerű, de mutatós, hagyományosan hármastagolású. Bengráf teljes F-dúr miséjében – ahogy vonósnégyeseiben is – megfigyelhető az egyetlen karakteres tematikus gondolatból és annak variánsaiból történő építkezés, amely a Kyrie tételben is megmutatkozik.

Az *Allegro* tempójelzésű, hármastagú Gloria tételből a bécsi klasszika derűje árad. A Reutter-féle mozgékony, figuratív hegedűszólamok a Credo tétel homofon zenei szövetének dúsabb hangzást adnak. Bengráf ún. intonáció-refrénst is alkalmaz, bár kevésbé következetesen, mint az osztrák mesterek. Az ezáltal kibontakozó sajátos forma, a Credo-mise a 18. század második felében és a 19. század elején működött magyarországi szerzők misetermésében – mai tudásunk szerint – egyedül Istvánffy Benedek *Dorothea-miséjében* és Bräuer Ferenc (1799-1871) pesti főtemplomi karnagy d-moll miséjében található meg (Farkas, 1995 és Horváth, 2012). Ez a tény Bengráf kompozíciójának jelentőségét növeli.

Említésre méltó a különleges a zárótétel, az Agnus Dei f-moll hangnemével és barokkos, szövegkifejező (*miserere* – könyörülj) késleltetési láncolatával.

A mise újkori bemutatója 2024. október 20-án a 10 órai nagymisén hangzott fel a budavári Mátyás-templomban. Közreműködött a templom ének- és zenekara, a continuo szólamot e cikk szerzője játszotta, vezényelt Hegyi Barnabás karnagy. Újrafelfedezése mindenképpen érdemes a mai templomi gyakorlat számára is.

Handwritten musical score on aged paper, page 47. The score is written in a cursive style and includes several staves of music with lyrics. The lyrics are: "pa cem", "Do - na Do - na", "Do - na nobis pa cem", and "Do - na nobis pa - cem.". The score is divided into two systems. The first system ends with a double bar line and the number "65". The second system begins with the title "Soli Deo gloria." and continues with the lyrics "Do - na nobis pa - cem.". The score is signed "J. B. Seyler" and dated "25 Maji 1778.". There is a large, dark scribble over the bottom right portion of the page, partially obscuring the signature and date. The page number "47." is written in the top right corner.

2. kép: Bengráf József bejegyzése az autográf partitúra utolsó oldalán a komponálás befejező dátumának megjelölésével (alatt ceruzával Seyler József esztergomi karnagy bejegyzése)

MÁTYÁS-TEPLOM
október 20., vasárnap 10:00

**BENGRÁF JÓZSEF:
MISSA IN F**

**A MÁTYÁS-TEPLOM
ÉNEK- ÉS ZENEKARA
ELŐADÁSÁBAN**

ORGONÁL: HORVÁTH ÁGNES

VEZÉNYEL: HEGYI BARNABÁS

www.matyas-templom.hu

Felhasznált irodalom:

Farkas Z. 1995. Istvánffy Benedek: Missa "Sanctificabis Annum Quinquagesimum, vel Sanctae Dorotheae". In: *Benedek Istvánffy: Missa Sanctificabis Annum Quinquagesimum, vel Sanctae Dorotheae (1774). Musicalia Danubiana 13*. Ed. László Dobszay and Ágnes Sas. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet.

Rennerné V. K. 1994. A pesti belvárosi főplébániatemplom zenei élete a 18. században. In: *Zenetudományi Dolgozatok 1992–1994*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet. 23–67.

Sas Á. (szerk.) 1986. *Joseph Bengraf (1745-1791) Six quartets. Musicalia Danubiana 6*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet.

Horváth Ágnes. 2012. *A pesti főtemplom zenei élete a XIX. század közepén, Bräuer Ferenc karnagyi működésének tükrében (1839-1871)*. DLA Doktori értekezés. Zeneakadémia, Budapest.